

Veresmarti Mihály

(Veresmart, Ugocsa vármegye, 1572. március – Pozsony, 1645 eleje) református lelkész, római katolikus apátkanonok, író, a magyar korai barokk egyházi próza képviselője.

Az ellenreformáció íróinak jó része, Pázmányt is beleértve, protestáns származású; legtöbbjük azonban már ifjúkorában katolikussá lett, s tudatosan az újjáéledő régi hit harcosává képezte magát. A baranyai református papi családból származó Veresmarti

Mihályt (1572–1645) azért illeti meg különleges hely a korai barokk írók sorában, mert ő súlyos lelki válságok, vallási tépelődések után, érett korában szakított csak atyái hitével. Tolnai, majd debreceni iskolázása után ő maga is református egyházi szolgálatba lépett; s mint nagykőrösi prédikátor menekült 1599-ben hívei egy részével a Nyitra megyei Ürménybe, az Alföldet pusztító tatár hadak elől. Erős érzelmi színezetű vallásossága, amely az aszkézis és a vértanúság vágyáig emelkedett, diák korában jelentkezett már, s hol a saját felekezete igazában való kétségekben, hol pedig heves katolikus-gyűlöletben robbant ki. Ez utóbbival magára vonta új lakóhelyén Forgách Ferenc akkor még nyitrai püspök figyelmét, aki 1604 nyarán el is fogatta s a nyitrai börtönbe záratta – de Bellarmino könyveinek olvasására is rábírta. Miután Bocskay csapatai kiszabadították, Komjátiba került prédikátornak. Vallási kételyei azonban egyre fokozódtak, míg végül református paptársaival való több éves vitázás után, 1610-ben áttért a katolikus vallásra. Áttérése előtt és után is főleg Pázmány pártfogolta. Előbb vágsellyei plébános lett (itt találkozott 1615-ben Szenci Molnár Alberttel), majd pozsonyi kanonokká, később bátai apáttá nevezték ki.

Mint katolikus pap buzgó térítő munkát folytatott, s tollát is e cél szolgálatába állította. Művei, a Leonhardus Lessius belga jezsuita könyvéből fordított *Tanácskozás, melyet kelljen a különböző vallások közül választani* (Pozsony 1611), valamint a jelentékenyebb és eredetibb *Intő s tanító levél, melyben a régi keresztyén hitben a bátaikat erősíti apáturok* (Pozsony 1639), egyaránt a protestánsokat igyekeznek visszaterelni a katolikus egyházba. Az utóbbiban az egyszerű bátai polgárokat hasonló írói eszközökkel igyekszik meggyőzni a katolicizmus igazáról, mint amilyenekkel annak idején a reformáció prédikátorai érték el sikereiket. Egyszerű, szinte népies modorban adja elő a katolikus hitelveket; dialógusokban, dramatikus jelenetekben közli mondanivalóját; történeteket mesél (előfordul közöttük a hazug képíró, "a csalóka" híres vándor anekdotája is); versidézeteket sző bele előadásába (pl. a *Pajkos ének* két strófáját).

Irodalomtörténeti fontosságát azonban harmadik, kéziratban maradt munkájának, *Megtérése históriájának*. (Turócszentmárton, Matica-kt.) köszönheti. Veresmarti e műve írását talán már 1610-ben megkezdte, végső szerkezete azonban csak 1632–1634 tájáról való. Tendenciáját tekintve ez a mű is az ellenreformáció ügyét szolgálja, hiszen azt a lelki folyamatot akarja vázolni, melynek során végül eljutott "megtérés"-hez. Eközben pedig részletesen tájékoztatja

olvasóit azokról a kételyekről, melyek őt protestáns hitében megingatták, s melyekre egykori prédikátortársai nem tudtak megnyugtató feleletet adni, valamint ama megfontolásokról, melyek őt végül meggyőzték a katolikus vallás igazáról. Mindenütt a dogmatikai bizonyosságkeresés és nem az önelemzés augustinusi formája áll tehát előtérben. Nem törekszik sem saját egyénisége, sem saját kora teljes megismertetésére, életének adatait is ^(140.) csak részben, 1620 után pedig egyáltalán nem közli. Ezért csak távoli előzménye a későbbi erdélyi emlékiratoknak, de a magyar barokk irodalom egyik reprezentatív műfajának, a memoárnak így is ez a mű az első fontos állomása.

A lelki háborgásoknak nem önigazolás, hanem tanítás céljából való feltárása, valamint az elbeszélés sajátos módja Veresmarti munkáját némileg Bornemisza *Ördögi kísértetei*hez teszi hasonlóvá. Az erkölcsi vívódások tanulságos bemutatása helyébe azonban nála a hitbeliek lépnek, ami elvontabbá, szárazabbá s életanyagban szegényebbé teszi a *Megtérése históriáját* 16. századi elődjénél. Az egész mű elbeszélő szerkezete viszont jobban a szépirodalom körébe vonja amannál. Az értekező didaktikus elemek minduntalan ránehezednek az íróilag megragadott, ábrázolt valóságmozzanatokra, élményekre, az utóbbiak mégis fokozott bőséggel és folyamatossággal jelentkeznek nála. Lehetőleg mindent dialogizál, még az olyan beszélgetéseket is, melyeknek nem volt tanúja, csak hírből hallott róluk. A dogmatikai viták során is állandóan láttatja az emberi mozzanatok; vitázó feleit, református paptársait olykor egy-egy jól megfigyelt gesztusuk, arcfintoruk jelzésével teszi elevenné. Számos figyelmet érdemlő részlet, leírás, mozgalmás jelenet akad emlékiratában, mint például a nyitrai püspök könyvtárának használata vagy a Szenci Molnárral való találkozás leírása. Néha önmagát is jellemzi, robusztus testalkatával indokolja például, hogy nem ijed meg a börtöntől; "Látod oly kézzel-lábbal vagyok, hogy kaszára, kapára vagy kardra, kopjára termöttem inkább, hogysem pennára. Vasat esztendeig, tovább is elpengethetek, vársöprést, kútásást, egyéb munkát felvehetek..." Mindezek a vonások Veresmarti művét részben a barokk széppróza egyik első alkotásává avatják, átmenetet képezve az ellenreformáció retorikus-értekező és szépirodalmi jellegű irodalmi termékei között.

Veresmarty 1627-ben kapta meg a bátai apátságot, s rögtön hozzáfogott az apátsági javak visszaszerzéséhez. De nem csak az anyagiakra volt gondja, népei hitéletét is szíven viselte. 1620-ban a bátaiak, akik addig Szekcsőre jártak át istentiszteletre, kálvinista prédikátort fogadtak be. Amikor ez tudomására jutott mindent elkövetett, hogy a „régii keresztyen hitben” megtartsa alattvalóit. Intő és tanító levél címen először csak egy levelet küldött a bátaiaknak, melyben a katolikus hit megtartására buzdítja őket, majd ezt bővítve és tanulságokkal ellátva könyv formájában is kiadta. Az Intő és tanító levél 1639-ben jelent meg, s ebből két példányt azonnal elküldött Bátára. Ennek egyik példánya ma is a bátai plébánia könyvtárában található.